

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre . . . 6 korona.
Egyes szám ára 4 fillér.

MEGJELENIK HETENTEK EGYSZER:
szombaton és egyes rendkívüli alkalmakkor.

A VÁROS

SZERKESZTŐSÉG:

Városi közlevéltár (városház,
földszint 7. sz. ide küldendő
a kéziratok.)

KIADÓHIVATAL:

Városi könyvnyomda-vállalat
irodája. Ide küldendő az
előfizetési díjak és hirdetések.

KÖZIGAZGATÁSI, KÖZMŰVELŐDÉSI ÉS KÖZGAZDASÁGI HETILAP.

Főszerkesztő: VECSEY IMRE. ♦♦ Felső szerkesztő: KONCZ ÁKOS.

Kiadótulajdonos: A VÁROSI KÖNYVNYOMDA-VÁLLALAT.

Felirat a debreczeni egyetem ügyében.

*Nagyméltóságu Miniszter ur!
Mélyen tisztelt képviselőház!*

Debreczen város lakossága 1550-ben földes urának, Enyingi Török Jánosnak védelme alatt fogadta a protestáns hitet. Így iskolája, amely eddig szerzetesi iskola volt, protestáns lett, mint Domokos Márton és társai által készített és a főiskolai levéltárban őrzött kéréseivel is tanúsítja 1753-ból: „A városi muzsák a nagy veszedély miatt testvéreikhez, melyek e városban (Debreczenben) 1550 óta lakozást alapítottak — menekültek“. Izabella királyné és fia János Zsigmond a függetlenné lett Erdély trónjára visszahivatván, az 1555-iki kolozsvári országgyűlésen fogadták a rendek hódolatát; ezen országgyűlés a zárdaik jövedelmét és javadalmait iskolák állítására rendelte és az iskola így jogszerűleg a város hatósága alá került. Ez időtől kezdve a város büszkén nevezte azt a „mi iskolánknak“ és a „város iskolájának“ (scola oppidi). A város és a tanácsa tartotta azt fenn és századokot át fogyhatatlan szerzetessel és áldozattal védté, ápolta és ápolja. A Debreczenbe visszahívott Juhász (Mélusz Péter) nagy tevékenységű lelképítész (1558—1572) társával egyetemben a nagy magyar alföld műveltségi központjává változtatta át Debreczen Rendeze az iskolát, tankönyveket hozott be, nagy buzgósággal alapította meg a könyvnyomdát 1561-ben, melyért fejedelmi elismerést nyert. Ezen nyomda az irodalomnak és tudományának kiszámíthatatlan szolgálatot tett és maiglan is működik a város külön kezelésében. Ez szilárdította meg a tisztántúli ref. egyházkerületet a debreceni első nagy zsinaton 1567-ben az első Egyházi Törvénykönyv megalkotásával.

Az iskola magasabb fejlődést vett 1588 óta, elfogadván alapul a witembergi egyetem iskolatörvényeit, az iskolai hatóságokat és a belügyekben való önkormányzatot.

A városi hatóság, mint főpártfogó választotta a rektorokat, lakással, fizetéssel látván el őket és atyaiag gondoskodva a tanulók élcmezéséről.

Az anyakönyvtár máig is őrsi legrégebb emlék gyanánt a debreczeni iskola polgárainak névsorát, mely 1558-tól kezdve minden itt beiratkozott tanulónak nevét tartotta. Ezen eke-lyeszerű könyv tanúsága szerint 1588-tól 1896-ig, a millenniuméig 24,361 tanuló nyert itt felsőbb oktatást, szétvívén az ország minden részébe a magyar műveltség fénvét.

A tulajdonképpen való Magyarországon azért is vált ezen főiskola nagy jelentőségűvé, mert az isteni gondviselés különös kedvezéséből ez az egyetlen főiskola, mely 350 éven át megszakítás nélkül folytathatta életét és világíthatott, mint állandó otthonában. Más helyeken üresen maradtak az iskolák, vagy vándorura keltek, a debreczeni kollegium azonban orszá- gos jellegű (universalis schola) lett.

A XVII. század vallászabadságának harcai idején Erdély fejedelmi messzelátó bölcsességéről fordultak a debreczeni főiskola felé. Boeckai, Báthori, Bethlen Gábor és L. Rákóczi György adományokkal (donatíó) látták el a kollegiumot anélkül, hogy tanügyi dolgaiba vagy önkormányzati jogaiba beleszóltak volna. E tények fokozták az iskola jelentőségét. A fejedelmi trónok lenyésztek, de a tudomány és műveltség javára tett szent ha-

gyományaik egyrésze dacolt az idők viharával és befejtették a jövőt tartató enerszívává vált.

Tanszékek alapítása emeli időnk folytán az iskolát. I. Rákóczi György 1636-ban elvállalja egy tanár fizetését. Mikor ez megszűnt, Debreczenben vállalja el a tanszék költségét. Apafi Mihály 1667-ben kelt adománylevelével egy tanszék fenntartására ötezer mázsa kősöt és száz forint dotatíót rendel a főiskolának évenként kiszolgáltatni örök adomány gyanánt. A szatmári békekötés után az államkincstár megvonta ezen fejedelmi adományt és így a tanszék fenntartása ismét a városra nehezedett. Eme, a Leopoldi Diploma második pontjában is ünneplésen biztosított javadalom 183 évi szünetelés után 1884-ben, az akkori szabadlevű kormány jóakaratából az állami költségvetésbe 8000 korona tetteit fel ezen a címen kárpótlás gyanánt, míg az egyházkerület hálából két tanszékot „Apafi“ nevével nevezett el.

A debreczeni főiskola első virágzású korát 1660-ban élte, midőn a török elfoglalván Nagyváradot, az addig ott fénykedett kollegium megszűnt és Mártonfalvi György rektor vezetése alatt a deákok Debreczenbe jövé, a városi főiskola beleolvadt a debreczeni kollegiumba. A tanulók száma nőtt és a mostoha viszonyok mellett is 2133 deák iratkozott be, miért is a város a kollegium keleti oldalán új deákszobáknak és egy új tanteremnek építését rendelte el. (1662—1664).

A XVII. század utolsó évtizedeiben számos időskorúak a főiskolára. Strassoldó német tábornok zsarolása, gróf Caraffa Antal rettenetes executiója következtében kétfélmillió forintot vesztett a város. Köröendi Péter superintendens meghatározott irat és felhívja a híveket a nagy Isten nevében „a külső oszlopait megfosztott s már dűlőföven levő hasznos kollegiumnak gyámoltására, hogy el ne fogyatkozzék, el ne aludjon az“. A deákok száma is leolvadt, úgy, hogy 1690-től tíz éven át csak 366 deák iratkozott be.

Midőn Debreczen 1693-ban királyi város rangot nyert, a főiskola fenntartása egészen vállaira nehezedett. II. Dobozy István jeles főbíró alnt 1704-ben a város, mint iskolafenntartó és kormányzó a korábbi iskolai törvényeket átalakította és kibővítette a következő diplomaszorok bevezetésével: „Nos Stephanus Dobozy, iudex primarius, Georgius C. Comaromi tibunus plebis ac tota communitas liberae regiaeque civitatis Debreczeniensis: damus pro memoria tenore praesentium“ stb.; hogy a tisztultú superintendens, az iskola rektora és professorai, a debreceni esperes és lelképítészorok egyhangú megegyezéssel állapították meg a törvényeket. Ki is nyomta. Ez az első nyomtatott iskolai tervnyünk 1704-ből. Ugyanakkor negyedik tanszékot állított, új tanárokat hívott meg, pénzfizetésen kívül házákkal, tűzifával és földdel látta el őket, koztanítókat hol hataik, hol nyolcat tartott az alsó osztályok vezetésére, ezek voltak az „ornati accruditi collegae“.

Midőn Maróthi György, a debreczeni főbíró fia, aki Zürich, Basel és Hollandia akadémiáin hét éven át magas képzettséget szerzve, a debreczeni főiskola tanára lett (1738—1745), vele a főiskola eddig nem látott virágzásra emelkedett. Az új tanár, ki a tudásnak és műveltségnek gazdag kincsét hozta magával, jeles társával és a városi tanács támogatásával az üdvs reformok egész sorozatát hozta magával, emelven az iskola fényét, tekintélyét és tudományos szintjét.

Éppen a megújodás derekán jött a fordulat, mely Körmenyi Péter szerint „a szép kollegiumot utolsó ruinájához közelíté”. Ugyanis Mária Terézia kormánya alatt a szepesi kamarától kiadott udvari rendelet eltiltotta a várost attól, hogy közpénztárából fizesse a tanárokat. A nyomás alatt a város engedett és a kollegium elszegényedett.

Ezen megrendítő körülmények közepett Szeremlei Sámuel főbíró Domokos Márton szenátor, a lelkesek és tanórák elbátorták, hogy külföldi szerencsésebb hitorsosaikhoz fordulnak tanszékeik megmentése végett. Ez okból egy megható „calamitates et pericula” kezdetű kérés levelet írtak alá 1753 október 2-án, hogy ne csak könnyekben, hanem levelekben is nyilatkozzék a lélek gyászsa — lerajzolván a végső szükséglet. A kérés levelet Csanádi Veszprémi István hitte Angliába óvatos utasítások mellett, az angol református államegyház főpapjához. A canterburyi érsek Harving Tamás primási ajánlójával együtt közzétette a kérvényt, úgy, hogy a bőkezű adományokból 1200 font sterling gyűlt össze, melyből, illetve kamatából egy tanszéki költségre fedezve lett. A tőke meg van ma is az angol bank kezelésében.

A másik hasonló tartalomú kéréssel Hollandiába ment az utrechti egyetem útján. Az itteni gyűjtés 1758-ban 531 magyar forintot tett ki és folyt a jámbor adakozás egészen 1793-ig. Ekkor a francia forradalom alatt megszűnt.

Hasonlóképpen a svájci református kantonok is szép összeggel járultak a főiskola megmentéséhez. A rendek 1756-ban évi negyzzár forint segélyt szavaztak meg hat évre. A segély folyt egészen 1775-ig.

Más veszteség is éri a főiskolát. Százados, a tanulóknak javára fennálló legatío és supplicatío intézményeit, melyek az ősszekötöttesben tartotta a híveket az anyaiskolával, az államkormány betiltotta és a rendelet áthágót szigorú büntetéssel fenyegette. Hat évig tartott ez a kínos helyzet és a deákok vesztesége egy-egy évben 7200 forintra tehető csak a legatiónál. A nyersérő ellenében megmozdult az erkölcsi erő és a nyomás alatt a város vezető emberei a tanszéki alapok megteremtésén fáradoztak. Ezen alapok aztán folyton nőttek és ma 299,000 korona jóvedelmet adnak.

Az igazság azonban győzött ötven esztendő múltával. Sok utánjárással királyi rendletre 1802-ben folyóvá tétették és azóta Debreczen szakadatlanul fizeti a főiskolának 3207 korona összegben a tanszéki alapot. Az ötven évben elmaradt segély azonban alldozatúl esett az akkori viszonyoknak.

Az isteni gondviselés csodálatos jeléül az elnyomatás négy évtizedében 1752—1792-ig a kollegium névben és hatásban szellemi emelkedést mutat. Híres tanórák működtek a szomorú napokban. Szilágyi Sámuel, a „nagy zseni”, sok nyelvismerő, Szatmári Paks István, a „Sion sirlalma” történeti költemény írója, a költsézzettan ápolója. Hatvani István a nagyhírű természetűd és orvosdoktor, kit a külföldre két egyetemhez is meghívták, ő azonban hazafüli szeretettel ragaszkodott a debreczeni katedrához. Varjas János hittanár és verselő, Sinay Miklós a történetbuvár és az egyházalkotmányi nagy harc örök-névi hőse stb.

Az ország minden részéből sereglettek ide a tanúk, úgy hogy Hatvani és Sinay korában 4052 deák látogatta a kollegiumot. A nagynevű tanórák vezetésé alatt nagy és tudományosan képzett nemzedék keletkezett. Csak néhány kimagaslóbb nevet említnék fel: Csernák László (1755) seniorsága végezte után Hollandiában lett tanár. Halálának jeléül negyzer forintot hagyományozott a főiskolának. A bíráló szellemű Márton István (1778) Kant bölcseletének művelője. Tóth Ferenc (1788), aki Sinaytól kapta a történetírás lángját, a hazai reformáció történetének írója; Csokonai Vitéz Mihály (1788), a nagy ragyogása poéta; Palóczy Horváth Ádám, Veszprémi István orvosdoktor, a Biographia Medicorum szerzője; Keresztesi József, a Krónika írója, Récey István, a magyar irodalmi tanszék megalapítója; Tormási János egyházjogtudós; Kövi Sándor, ki Sárospatakon világitott nagy tudásával; Csehszombati József orvosdoktor, a vegytani tanszék alapítója; Diószegi Sámuel, a Fűvészkönyv írója; Budai Ézsaiás, Magyarország történetjének megírója; Sárvári Pál debreczeni tudós tanár; Lengyel József lelkes, az énekeskönyvi dícserekek széptollu

írója, továbbá még igen sokan, kiknek emlékezetét a főiskolának aere perennius kegyelete őrzi.

Debreczen város tisztikara ebben az időben szintén nagy férfiakból állott. Főbíró, főjegyző és szenátorai pártalan odaadást fejtettek ki a főiskola érdekében. Ilyenek voltak: Szeremlei Sámuel, Pándi János, Komáromi György, Szilágyi Mihály, Mihályházy János, Baranyi Miklós, Sárói Szabó István (jogi tanszék alapítója), Szombathi István, Hatvani Mihály és Fráter István mindmennyajni kiváló jellemek. Domokos Márton, több ízben főbíró, egyház- és iskola-gondnok, aki társával a debreczeni egyház tanácsában fejtette ki a nagyobb tevékenységét, mivel felsőbb rendletre 1752-től az egyház a várostól különvált. Domokos támogatta, védelmezte és irányította a főiskola jogait és életét, mozgatta nemcsak a külföldet, hanem az egyházkerületet és ennek vezérembereit, adakozásra híván fel; megmozdultak a szívek és az új alapítványtevők fényes sorozata fordult a szorongatott iskola felé. Új ünemeny e korban a nők alldozatkészsége. Szunyogh Judit, Szondy Zsuzsánna, Antal Judit, Kenéz Anna, Babocsy Erzsébet, Szénási Hegen Rebeka, Tisza Lászlóné stb. Megemlítnék itt, hogy midőn Domokos Mártontól az ott szemelvényen megjelent tánárikar — a nagyember halalos ágyánál — elbucsuzott, megköszönvén az ő gondnoki hűségét és nagy szolgálatát — válaszában gyönyörű szavakban intette a tanárokat, hogy ne hagyják el semmi bajában sem a főiskolát.

Nyomothagyó volt II. József látogatása Debreczenben (1770 május 18—20), Szilágyi Sámuel, akkori superintendent magán szállásán külön is kihallgatta, őszinte felvilágosítást kért tőle a hazai protestantismus állapotáról. Első fejedelem a Habsburg házból, aki központjában szemlézte meg a reformátusságot. A később kell türelmi rendelet gyökérszála ezen látogatáshoz fűződik. A város, egyház és iskola között való javadalmi kérdések megoldására kiküldött gróf Forgách-féle királyi bizottság megoldotta a függő kérdést az egyház és iskola között a járandóságok tárgyán.

Az 1791-ik évi XXVI. t.-c. és a budai református zsinat nagy és kedvező változást hozott be főiskolánkba. A budai zsinat végzése szerint a debreczeni főiskola legfőbb igazgatása az egyházkerület kezébe ment át. Itt kezdődik a mai állapot. A debreczeni református egyház kezében a helyi felügyelőség maradt meg. A tanárválasztás joga is szabályozott; a választótestület felét a debreczeni egyház, másik felét az egyházkerület küldi ki; a debreczeni egyház főgondnoka, az egyházkerületi közgyűlés egyik alkotó tagja és a debreczeni kollegium helyi gondnoka és ily minőségében az összes vagyoni ügyeket kezelő főiskolai Gazdasági Tanács mindenkorai elnöke.

Az átalakulás intézője a nagyérdemű és széles képzettségű Domokos Lajos volt, ki mint főbíró legelőbb tett a város, az egyház és iskola jogainak megmentésére. Vaszlop volt abban az időben. Alkotmányos felfogása miatt a kormány elmozdította hivatalából, míg az alkotmány visszaállításakor Bihar vármegye választja meg követnek. Egyéb nagy és maradó munkássága mellett a fejedelmi jog alapján kibocsátott Köznevelési Rendszer (Ratio educationis) ellen való erős küzdelemnek élére állott, mivel ez nem országgyűlésen és a protestánsok tudta nélkül hozott. De nem maradt a merev ellenlétkieskedés talaján, hanem mint a haladás barátja a nevelés és közoktatás színvonalának emelése végett az önkormányzatnak megfelelőleg a debreczeni iskola számára új tantervet dolgozott ki a haladó kor követelményei szerint. Az ő kezdeményezésére állítottott fel 1798-ban egy új tanszék, az ötödik — rendszeres filozófia tanítására, ugyszinte az első jogi tanszék 1800-ban (katodiki tanszék). A jogakadémia itt vette kezdetét: Fáti István, Igaz Sámuel, Kőlcsey Ferenc, Lónyay és Pulszky Lászlót az első évtizedbeli hallgatók közt találjuk. Az ő indítványára és az egyház javaslatára mondta ki a tisztántúli ref. egyházkerület, hogy a főiskola tanítási nyelve magyar legyen, minek folytán 1787 május 2-án az első magyar nyelvű közviszáglatot nagy érdeklődés mellett meg is tartották. A nemzeti nyelv megzenedülése a XVIII. század alkonyán a nemzeti ébredés hajnalát mutatta. Ekkor 400 akadémia és 1351 alsóbb osztályú tanuló látogatta a főiskola tantermet.

A XIX. század kezdetén Péchy Imre egyházkerületi főgondnok (1801—1839) vitte tovább a fejlődés lobogóját; összehívta a nagy jelentőségű tanügyi bizottságot álmosdi birtokára ott készült a debreczeni tanterv a Ratio Institutionis a főiskola tanítási rendszerét magába ölelő dolgozat, mely időszaki javításokkal 1849-ig érvényben volt. Korszerű és szükséges újításokat hozott be, az akadémián a tanszabadság és a szigorlatokat. Országszerte nagy figyelmet keltett, mikor a Debreczenti látogató nádor Budai Eszástát kívánta látni, mert nagy tudása révén ismert volt az egész országbán.

Karacs Ferenc hat éves deák indítására Erős Gábor és Pethes Dávid vezetése alatt alakult meg a rézmetsző deákok társasága a metszés és rajzolás tanulására. Ők adták ki az első magyar térképet és az iskolai út atlaszt 1800-ban, mely időtől kezdve 40 évig debreczeni mappák voltak használatban. 1801-ben a rajztanítás is a tantárgyak közé jutott és a meghagyás, hogy minden deáknak mappája legyen, lehetővé lőn.

E században ragyogott fel a fejlődés eddig nem látott főszege képe. A tudományok művelésére tanszékek keletkeztek, Csehszombati József orvos alapítványával a vegytani tanszék, kapcsolatban a növény- és ásványtannal megnyit, első tandra lévén Kerekes Ferenc (7-ik tanszék). A nevelés tan tanszékét 1825-ben Zákány József foglalta el. Ehhez kapcsolták a német és francia nyelvek tanítását. Ugyan 6 bocsátotta ki az első debreczeni francia grammatikát olvasókönyvet 1828-ban (8-ik tanszék). Récei János bogoszlói lelkész egész életében lelkesedvén a főiskola dicsőségén, végrendeletben (1829) vagyonát a magyar irodalmi tanszék felállítására hagyta. Ezen új tanszékre választott tanár 1831 november 13-án első székfoglalóját az oratóriumban tartotta. E nap a magyar irodalom valódi ünnepe volt. A magyar irodalom tanszékben jelentkeztek a tudós utódok: Lugossy József, Imre Sándor és Géresi Kálmán (9-ik tanszék). A teológia fejlesztésére az egyházkerület megalapította a gyakorlati lelkipásztorkodás és egyházzsónoklati tanszékét 1844-ben. Első tanára Révész Bálint lett. A jogtudományok szélesebb alapon való művelésére egy új tanszék alapját vetette meg Sári Szabó István szenátor és Szombathi István főbíró széplelkű hitvese Veresmarit Zsuzsánna, melyet 1849-ben foglalt el Bazás Pál tanár (11-ik tanszék).

Az evangélikus vallású Szartory Imre földbírtokos még 1825-ben kelt végrendeletében egy budai házat tanszék-alapra hagyományozta. Péchy Imre (alánður) magas állásának erejével kinyerte a királytól ama kegyelmi tényt, hogy a házat terhelő nagy kamerális adósság kamatja elengedett és a ház jövedelméből az adósság letörlesztésére, megalakult belőle 1852-ben a 12-ik tanszék. Ez volt a legaldásosabb alapítvány, mert ma már három tanszék kiadását fedezi 14,480 koronával. Minden egyes tanszék egy-egy élő lelkesítő szobra a nagyevű adakozónak.

A helytartótanács 1813-ban megengedvén a görögkeleti vallású ifjaknak a debreczeni iskola látogatását, ez időtől kezdve, egész 1848-ig tömegesen iratkoztak be.

Az 1849-ik év után nagymérvű változásokon ment keresztül a főiskola. A kor, embere Szoboszlay Pap István debreczeni lelkész és szuperintendens küzdött meg új veszedelemmel, hatalmas felhívó szövegében az iskola minden barátját és az egész egyházkerületet buzdítván az adakozásra „tenni és alkotni” vezérrel, mely megkondujljon a halálharang a százados főiskola fölött, nehol a követelt átalakítás nélkül nyilvánosság jogát elveszt. Minden felől siettek a mentő munkára. Az eredmény nem maradt el, mert a gimnázium alapjára 43.223 forint tőke és 5448 forint évi járadék, a jogakadémiára pedig 38.240 forint tőke lett megajánlva; a debreczeni egyház két tanár fizetését vállalta el, Debreczen városa pedig (1857) évjáradékot rendelt, melyet 6642 koronában ma is ad. Így aztán megnyelhetett a nyolc osztályú gimnázium 12 új tanszékkel és szerveztette a jogakadémia 4 jogtanárral 1853-ban. Az átalakítással az iskola eddigi egysége felbomlott és három igazgató alatt áll ma is.

Ismét újabb veszedelemmel kellett megküzdenie: a germanizációval. A császári közoktatásügyi minisztérium (1855. évi febr. 18.) tanítási nyelvűl a német nyelv fokozatos behozatalát követelte. A hazafias egyházkerület ragaszkodott a magyar

nyelvhez és nem engedett. Ezért a minisztérium 1259-ben megvonta az érettségi vizsgálat tarthatásának jogát a debreczeni gimnáziumtól és a tanulók kénytelenek voltak Nagyváradra menni érettségi bizonyítványuk elnyeréséért. Csak az 1861. évi politikai fordulatnál nyerte vissza az iskola a nyilvánossági jogot. Hasonló csapás fenyegette a jogakadémiát, mert az egyházkerület a német nyelv tanításra ügyében kiadott rendelet előtt meg nem hajolván, 1856-ban önként megszüntette a jogakadémiát.

A magyar alkotmányos élet visszaállításával a felelős magyar minisztérium a tanügy nemzeti nézőpontból való fejlesztését megkezdvén, az egyházkerület mindent elkövetett újabb és újabb áldozatok árán fűsikolóját a kor színvonalára emelni és versenyképességét fentartani.

A gimnáziumot folyton emelte, a tornatanításra már 1850-ben rendes tanárt alkalmazott. Az énekkar folyton gyűlő alapjából rendszeres énektanári szék létesült 1891-ben. A külön rajztanári szék állandó szakoróval tölthetett be 1892-ben az országban ismert Hosszay István festőművészrel. A földrajz, történelem és német nyelv tanítására újabb tanszék alapított. Jelenleg 19 rendes tanár működik.

A theologiai szak is gazdagodott: a negyedik tanszék (egyház történeti), az ötödik (6 szövetési írásmagyarázat) 1884-ben rendszeres lett; ez utóbbi tanszék felelőre az debreczeni egyház, felelőre az egyházkerület anyagi áldozatból jött létre.

Egy erőteljes új ága is keletkezett a kollégiumnak a tanítóképző intézetben, mely neveléstani tanszékéből fejlődött. Balogh Péter püspök 1855-ben nyitotta meg Veress László nevelés tanár igazgatása alatt a tanítóképzőt első formájában, két évi tanfolyammal. Az első tanszékét hozta az öt hajdú vérsé alapította, mely tanszék 1870-ben lépett életbe. Az intézet négy évfolyamúvá 1886-ban lett, beleolvadván a régi neveléstani tanszék is, melyet új módon az akadémia elvesztett. 1894-ben rajz-, 1899-ben zene- és énektanári tanszék nyílt. Ezen virágzó tanintézet 6 rendes tanárral működik.

A magyar közoktatásügyi minisztérium 1874 május 19-én kibocsátott leiratában az állami jogakadémiák új szervezeti szabályait alkalmazkodás végett megküldte az egyházkerülethez. A tanfolyam 4 éves. Új áldozatokra volt szükség és hat jogi tanszék. A közvélemény az egyetem valószínűsítéshez első lépésül tartotta a jogakadémia teljes kiépítését. A meghozott Szartori-alapítványra hárult két új jogi tanszék fenntartása. Debreczen törvényhatósági bizottsága 1875 június 3-án egyhangulag elvállalta a büntetőjogi tanszék fedezetét és biztosítását. Így módon, új szervezeteiben, nagy rennyek és szép ünnepek keretében 1875 szeptember 16-án megnyílt a teljes jog- és államtudományi kar. Az új jogtanárok Kőrösi Sándor és társai székfoglaló értekezéseket megtartották. Újabb emelkedési fokozat volt ez. Az alap-, jog- és államtudományi vizsgálatokat megkezdtek, 1893-ban pedig az egyházkerület felállította a theologiai és jogi dékánasságot.

Az ezereves fennállás magasos ünneppén a jogakadémia továbbfejlesztése újból megragadta a lelkesülő tudó sziveket. Debreczen sz. kir. város áldozatkész törvényhatósága a millennium örök emlékére megalapította a 7-ik és 8-ik tanszékét. A hervadtatlan koszoru a várost és polgárságát illeti.

Kiépítésre vár a bölelesei szak, melyet az 1798-ban alakított filozofiai tanszék egymaga képviselt, miután a Szoboszlai-féle átalakítások az addig létezett többi bölelesei tanszéknek lassankint a gimnázium és tanítóképzőintézet erősítésére használták fel. Balogh Péter püspök 1868 szeptember 16-ikára összehívta Debreczenbe a tisztántul ref. tanárok nagy értekezletét, melyen Imre Sándor előterjesztette a bölelesei szaknak a tanárképzővel kapcsolatos felállítását. — Az egyházkerület 1874-ben a háromkaru egyetemnek felállítását közlekedéssel öhajítja. A fenkőlt szellemű Révész Bálint püspök két új tanár beiktatás-ünnepélyén erős nyomatékkal hangoztatja, hogy a „magyar protestáns egyetem nem ábránd, hanem simoni jószéret, melynek teljesséje kell, csak legyenek, akik erős hittel várják, mint a vén Simeon várt és meg is látta a világ Idvezítőjét”.

1891-ben Budapesten tartott országos zsinat a bölcséleti felkultásnak Debreczenben való létesítését közadakozás útján óhajtotta elérni. Csakhamar itt is indultak az adakozások. Debreczen sz. kir. város itt is elől járt áldozatkészségével, amennyiben — mint fentebb már említettük — az ezredév emlékére két bölcséleti tanszék alapjára 400,000 koronát szavazott meg.

Zsinati meghagyásra a mozgalom a debreczeni egyetem felé Debreczenben indult meg. Kiss Áron püspök, Degenfeld József gróf, akkori főispán és Simonffy Imre, a debreczeni egyház és iskola gondnoka nagy értekezletre hívták össze Debreczen társadalmát 1893 október 27-én. A városház nagyteremben megjelent a város színe-jáva, vallás- és rangkülönbség nélkül és egyhangu határozattal emeltett az egyetem létesítésére. A város polgárai szentmentek a városba és a nagy céra adományokat gyűjtöttek. Az adakozás nagy remények közt indult meg, az áldozathozatalban egyesültek az egyesek, pénztételek, társulatok a legzadagabból a legszegényebbig. És a polgárság áldozatkész szívében gyökeret vert az egyetem létesítésének eszméje. Jöttek és jönnek ma is száz és száz kéz-ből a kisebb nagyobb adományok; legutóbb is az Urban elphint özv. Hegyi Mihályné urasszony, egy magasztos lelkű nő 42,000 koronát hagyott az egyetemre, minek következtében a bölcséleti tanszék felhasználható tőkéje félmillió koronára emelkedett.

A második bölcséleti tanszék (történelmi) 1896-ban állították fel. Betöltötték végül 1907-ben a város által alapított bölcséleti két új tanszék is.

A város áldozatkészsége azonban még többet is tett. Az 1906. évi november hó 29-én tartott bizottsági közgyűlés kimondta, hogy „miután a debreczeni főiskola egyetemmel való átalakítása a városra egy szellemi, mint anyagi tekintetben elsőrangú érdek: elhatározza, hogy azt, a nagy ügyszó méltó áldozatokkal is, megvalósítani óhajtja”. Ezen okból első lépés gyanánt Weszprémy Zoltán főispán ur előnikelte által egyetemi bizottságot küld ki avval a megbízással, hogy az — Kovács József polgármesterrel és a tanács küldöttével kiegészítve — a főiskola főhatóságával lépjen érintkezésbe és részletes munkálattal dolgozzon ki, amelyben az elérendő cél megvalósítására szolgáló eljárás, a felállítandó egyetem keretei, a költségek és különösen a város hozzájárulásának mértéke és a költségek fedezésének módjaitól iránt részletes javaslatok foglaltassanak.

A bizottság a ráruházott feladatnak megfelelt. Munkálataiban kimutatta, hogy Debreczenben az állam nagyobb megterhelése nélkül biztosítható a teljes, négykaru egyetem.

A munkálalt alapszemléje az, hogy az intézetek elhelyezésére szükséges — részletesen kimutatott — épületeket a város adná. Az egyetem alapját a tisztántul ref. egyházkerület jogi és bölcsészeti tanszékei szolgálnának. A többi tanszék felállításáról s az egyetem fenntartásáról az állam gondoskodik.

Az 1908. évi március hó 26-án tartott törvényhatósági bizottsági közgyűlés az egyetemi bizottság indítványát elfogadván, egyhangulag hozott határozattal kimondja:

1. hogy a Szent-Anna-utca végén lévő azon területet, amely a bábaképzde, a Máv. pályatesté és a Deák Ferenc-utca végén lévő vasuti nagy átjáróhid között fekszik, az orvosi egyetem céljaira átengedi;

2. hogy a Czegléd-utcai fetőd, a katonai sűtőház és a Hajnal-utca között fekvő területet a bölcsészeti egyetem részére átadja;

3. hogy a városi közkórházat és a bábaképezdét az orvosi fakultás rendelkezésére bocsátja;

4. hogy a (az egyetemi építkezés költségeire adandó) 2.000,000 korona fizetésére, valamint a kisajuttatandó telkek megszerzéséhez szükséges összegnek fedezésére 2.200,000 korona kölcsönt vesz fel, mely összegből a kölcsön felvételével járó kiadásoknak is ki kell telni;

5. hogy válaszulva a tisztántul ref. egyházkerületnek 1906. évben idevonatkozólag kelt átiratára, az egyházkerület jelen határozattal értesíti és egyben felkéri, hogy a tulajdonát képező jogi és bölcsészeti tanszékek, valamint a központi egyetemi épület helyeül szükséges területnek a Péterfia-utcaban lévő telkeiből átengedése, illetőleg az állam tulajdonába bocsátása,

valamint a birtokában lévő gyűjtemények díjtalan használatának megengedése által az egyetem létesítését tege lehetővé;

6. hogy a debreczeni ref. egyházat egy egyetemi tanszék felállítására és a központi egyetem épületének felállításához szükséges telkek átengedésére felkéri.

A kollegium gyűjteményei és intézményei.

1. **Az anyakönyvtár** egykori, a főiskolával. Első adomány 1592-ben jön elő. A város 1656-ban célszerűbb könyvtárhelyiséget épít, 1750-hen újabb helyiségbe költözik és a deákok használatára megnyitják. Gazdagítására 1741-ben külön pénztár nyílik. Egyes neves családok magánkönyvtárai beolvadnak. Az 1802-iki nagy tűzvész után a könyvtárt az újra épült homlokzat első emeletére helyezik, melynek oszlopokon nyugvó körülfolyó karzata 1828-ban tízezer forint költséggel készült. Vele kapcsolatban 1890-ben megnyílt a nyilvános olvasó-terem, melyhez a város 1600 koronával járul évenként. Az olvasóterem 1896-7-iki tanévben 5385 olvasó látogatta, ezek közül városi egyén 3013, a többi tanuló. A használt művek száma 9207 mű. Az anyakönyvtár állománya 1907-ben 20 szakosztályba sorozva 49,346 mű 71,603 darabban. Pénztárának tőkéje 32,583 korona, éviáradéka 10,330 korona.

2. **Képtár.** Jelenleg az anyakönyvtár helyiségeiben hangya embercinek, jötevőknek és tudósaink arcképeivel. Állománya 115 darab és 9 darab szobormű.

3. **Érentár.** az anyakönyvtárban elhelyezve. Kezdeté 1745-re nyílik vissza, azóta vétele és ajándék útján növekedett, állománya 9177 darab.

4. **Régiség- és néprajzi muzeum.** 1858-ban kapott először külön helyiséget, mikor dr. Kempf József orvosi ausztráliai néprajzi gyűjteménye vétel útján az iskola birtokába került.

5. **Természetrizai muzeum.** Részei: a) ásványmuzeum; gyűjtését Kerekes Ferenc tanár kezdte 1823-ban. Nagyban gazdagodott 1857-ben a kabai meteorikóvel és Szönyi Pál ajándékával 1878-ban. Állománya: 15,221 drb; b) növény gyűjtemény. Kezdeté 1798-ra viheto vissza. Teljes állománya 619 nem és 4321 faj; c) állattani muzeum. Keletkezett 1858-ban, állománya 4621 darab.

6. **Füvészkert.** A kollegium szomszédságában egy hold 1119 □-ól területtel, melyet a város adott 1820-ban örök időkre a főiskolának a füvészkert céljaira. A szaktanár Kerekes Ferenc annak idején rendezte. Benne 1840-ben közadakozásból üvegház épült, melyben ma 500 növényfaj, a kertben pedig 3000 növényfaj tenyészik. A kert máj értéke 166,000 korona. Ugyancsak a nemes város 3 hold 422 □-ól területű földet adományozott a kollegiumnak tiskolára, melyben gyümölcs- és díszfák, eserjék állottanak. A füvészkert fenntartása 2780 koronába kerül évenként.

7. **Fizikai szertár.** Maróthi tanárral kezdődik (1740). Hatvani István tanár alatt bővült, első leltárát Kerekes Ferenc készítette. Az egyházkerület 1865 óta a Szántory-alapból évi 500 forinttal támogatja. 1889—1895-ig 952 darabot szereztek be 13,500 forint értékben. Állománya 1671 darab. Egyike az ország legszebb és legmodernebbül berendezett szertárainak. Pfanschmidt Kálmán miniszteri tanácsos 1898-ban tett alapítványra 23,300 korona, a fizikai muzeum gyarapítására folyton gyümölcsök, a kamat-jövedelem pedig gyarapítja a szertárt. A muzeum értéktárgyaival részt vett az 1873-iki bécsi világiállításon, továbbá az 1896-iki ezredévi és az 1900 évi párisi világiállításon.

8. **Táptételek.** Egyik legrégebb és legáldásosabb intézménye a főiskolának a szegény tanulóknak táplálására. A város 1556 óta támogatja. Az alapítványtevők sorozatát Boeckay István fejedelem nyitja meg és azóta elő nem sorolható adományok növelik tápláló erejét. Külön pénztára, valamint külön épülete, főzőhelye és nagy étterme van. 1907-ben 336 tanuló étkezett benne délben és este, még pedig 37 teljes diájtalanul, évi 60 vagy 100 korona fizetésért 184 tanuló, 115 pedig teljes évi 180 korona ellátási díj fejében; ez utóbbiak valláskülönbség nélkül felvehették. Ez a debreczeni mensa akadémia századok óta fennáll. Elmondható részben ma is, amit Szatmárnémeti Mihály kolozsvári lelkész írt az akkori Debreczenről: „egész Magyarország melyik város tart mindennapi étellel olyan öre-

gebb és apróbb ifjakból álló scholát és abban tudós mestereket a maga költségén".

9. Össztűntűj. E tekintetben a leggazdagabb a főiskola: Vonzóerejét is nagyban emeli, lehetővé tévén jótéteményei által, hogy a szegénysorsú és tehetséges tanulók végig itt tanulhassanak. A legrégibb időktől fogva gyűlő pénztára, melybe az ifjuságról rajongó jó szivek adományai folynak, beleértve a pályadíj-alapokat is, 77 cím alatt 660,000 koronát tesz ki, melyből éventénként 27,196 koronát oszt ki.

Végre megemlítendő a jövő fejlődés szempontjából a kiégésítésre váró alapok pénztára 71 cím alatt vezetve 1,500,000 koronát tesznek; ezen összeg kamatait mindaddig tőkésítik, míg rendelkezési céljuk megvalósulhat. Ezen pénztárban a jövő egyetem számára 1875—76—79—84—86 és 92-ben tett tanszéki alapítványok ma összesen 637,000 koronát tesznek ki és évről-évre szaporodva, idők multával az egyetemre lesznek fordítva.

A debreczeni kollégium jelentősége és fontossága.

A református szellem, mely az evangéliumból, mint egyetlen forrásból; a haladás korral folyton tisztábbán árad ki, a hivők összességében él és minden külső hatalomtól vagy megszorítástól ment.

Az egyház demokratikus alkotmánya ugyanis az önkormányzat elvénél fogva a hivők összessége választja képviselői fokozatos hatóságait a presbiteriumoktól kezdve fel az országos zsinatig, mely pedig lelki és polgári részről egyenlő arányban, így aztán egyoldalúvá nem válhat.

Erős, hazafias szellem. Ez a hívők szinmagyar voltánál fogva bizonyos és el nem idegenülhető, lelki, erős oszlopa a magyar államnak és a magyar alkotmánynak. A történelem igazolja ezt Bocskay korától a cs. és kir. nyílt parancs ellen való harcig. (1696—1860).

Szabad vizsgálódás és önálló gondolkodás. Ezen protestáns elv a tudomány szabadságával érdeklődésében van és feltétlen biztosítja a haladásnak Erkölcsei előnye, régi volta és százados hatása a magyar műveltségre. E nagy és szép háttér a jövő dicsőségének záloga. Egy millió úseredetű magyar hívőből álló református egyházkerület középpontja és személfénye, a legnagyobb és legteljesebb főiskola a legnagyobb és leggazdagabb város kebelében, tágas kör-gyánánt övező területtel. Mint ilyen, bivatva van a vezető magyar elemet képezni és ellátva a tudományos műveltség minden kincsével, a haza sroládatára kibocsátani. Látóköre széles és szabad, — mondja a nagy Révész Bálint, — jelleme nyílt és egyenes, mint a gikföld, mely körötte és az égből, mely felette kiterjed...

A főiskola sok küzdelmet és győzelmet, harcot és dicsőséget látott. Multja, jelene, anyagi és szellemi tőkje egyaránt alkalmasok és biztatók a debreczeni egyetem kiépítésére.

De nemcsak a ref. kollégium terjeszti Debreczenben a tudományt és művelődést. A m. kir. gazdasági akadémia, a róm. kath. főgimnázium, ref. tanítóképző, ref. tanítónőképző, állami főreáliskola, ref. és róm. kath. felső leányiskola, kereskedelmi felső tanintézet, fémipari iskola, több polgári iskola, több elemi iskola veti a tudás magyát, hirdeti az emberszeretetet. Csupán a ref. elemi iskolákban 98 osztály van! Ezekon kívül óvodák, menházak, különböző iparisoklak állanak a tanulni vágyók rendelkezésére. A városi közkórház, a bábaképző, a siketnémák iskolája, igen sok kulturális és emberbaráti intézmény igyekszik támogatni, gyógyítani a szenvedőket, elhagyottakat, tanítani, vezetni azokat, akik az iskolából már kiöttek, de nem hoztak abból annyi tudást, amennyire az élet küzdelmében szükségük van, meg akik magukat tovább képezni óhajlják.

Messze vezetne, ha tel skarnók sorolni azokat az intézeteket, amelyek a haladás, művelődés és emberszeretet szolgálatában állanak. Hiszen az ilyen intézetek és intézmények száma Debreczenben megközelíti a százat. És e sok intézet között nagyon kevés van — ha egyáltalában van — olyan, amely a városnak úgy erkölcsi, mint anyagi támogatását nem élvezné. A város 1909. évi költségvetésében negyedszázadezer korona van felvéve ezen intézmények támogatására!

Debreczen nagysága, intelligenciája, vasúti összeköttetései északkeleti Magyarország központjává teszik. A környéken

levő sok középiskola pedig az egyetem látogatottságát biztosítja.

Főiskolánk történetének vázlatából kitűnik, hogy a város az iskola keletkezése óta mindenkor igyekezett azt a legmagasabb tudományos színvonalon tartani. A legrégibb időktől kezdve a mai napig mindig kész volt az intézetért — még anyagi erejét próbára tenni — áldozatokat is hozni. Abban az időben, amikor a debreczeni iskola volt a magyar kultúrának és ezzel a magyarságnak meztvára, ez áldozatkészségnek még nagyobb jelentősége s a magyarságra nagyobb haszna volt, mint ma.

Azok a szolgálatok, amelyeket főiskolánk a magyar kultúrának s a magyarságnak tett: egyenesen kötelezik Debreczenre arra, hogy ez iskolát továbbra is megtartsa és fejlessze. De nemcsak Debreczenre kötelezik. Kötelezik Magyarországot is. Ma már az igények nagyon megnöttek. Az iskoláktól nagyon sokat követelünk. Egyesek, hatóságok nem rendelkeznek elég erővel, hogy ilyen nagy iskolát nemcsak fenntartsanak, hanem tovább is fejlesszenek. Azokért a szolgálatokért, amelyeket a főiskola a magyarságnak tett, méltán és jogosan kéri Debreczen, hogy főiskolája egyetemmé fejlesztessék. De nem jutalmuképen. Hanem azért, hogy meg legyen minden eszköze, amellyel fontos misszióját ezután is betöltheti. A debreczeni egyetem mindig minden körülmények között magyar egyetem lesz. Hekében zászlóvivője, nehéz viszonyok között védőbástya a magyarságnak, a magyar tudománynak, a magyar műveltségnek.

Ehhez hozzászámítva még azt, hogy a városian minden mellékkörülmény meg van, amely az egyetem létesítéséhez szükséges és ami az egyetem felvirágzását, sikeres munkáját biztosítja: bátran állíthatjuk, hogy nincs hazánkban város, amelynek egyetembezz több joga volna, amely egy új egyetem elhelyezésére alkalmasabb lenne.

Mind ezeknek alapján arra kérjük Nagyméltóságodat, kegyeskedjék elfogadni Debreczen város f. évi március hó 26-án tartott bizottsági közgyűlésének ajánlatát és méltótaskák a felajánlott segély felhasználásával a tervezett egyetemek közül egyet Debreczenben létesíteni. Egyben arra is kérjük Nagyméltóságodat és a mélyen tisztelt Képviselőházat, hogy méltótaskan az egyetem előmunkálati költségeinek fedezéséről már az 1909. évi költségvetésben gondoskodni.

Nagyméltóságodnak és a mélyen tisztelt Képviselőháznak alázatos szolgáló!

Debreczen sz. kir. város egyetemi bizottsága nevében:

Dr. Kenézy Gyula, Kovács József, Wessprémy Zoltán,
előadó, polgármester, társelnök. főispán, elnök.

7260/1908.

Felolvasott s elfogadott Debreczen sz. kir. város Tanácsának 1908 május 26-án tartott ülésében.

Közgazdaság.

Aki a föld, az a ország.

(B. L.) Az a nagy átalakulás, melyet az 1848-iki emlékeztető törvényhozás előidézett, tulajdonképpen csak husz-harminc év múlva kezdte éreztetni és érezteti ma is hatását. Ez a hatás pedig nem a legörvendetesebb. A középosztály, ezer esztendeig ennek az országnak a gerince, a hirtelen átmenet következtében nem lévén előkészítve sem a belterjes, sem a pénzgazdálkodásra, megroppant; jórészt elvesztette lába alól a földet. Ehhez járult még a szabadságharc vége után az ósiség eltörülése szintén minden átmenet nélkül. A jobbágytság felszabadulván, a földhöz jutott parasztság nagy mértékben szaporodott. Ennek a következménye egyrészt az örökösödési rendszer folytatn a paraszti birtok véghetetlen elaprózodottsága, másrészt a természetellen megnyitlatkozó földéhség. Az al-

kormány helyreállítása után már kezdődik is sokfelé az országban a parcellázás oly módon, hogy középbirtokosok nem bírván tartani a birtokot, parcellázták a parasztok között. A paraszt a földvásárláshoz szükséges pénzt abban az időben, a mult század hatvanas éveinek vége felé, uszorkamatra, 12—24, vagy még nagyobb százalékra vette föl, aminek következménye természetesen sok esetben bukás, pusztulás, kivándorlás volt. A magyar földbirtokviszonyok romlása ezentul igen gyors lépésben haladt és már a nyolcvanas évek legelején felköltötte a nyitott szemmel látók és a gondolkodók figyelmét. Néhány gazdasági író és lelkes főur kezdte meg a küzdelmet a magyar földbirtok érdekében. A viszonyok rosszabbodásával nagyobbodott a mozgalom, erősödött a küzdelem is és ma már olt vagyunk, hogy a kormány maga tartja elsőrangú kötelességének megvédeni a magyar földbirtokot, a magyar földbirtok minden érdekét.

A magyar föld érdekében megindult mozgalom azonban nem lett volna oly nagyarányu, talán a magyar kormány sem karolta volna föl ezt a kiváló magyar ügyet, ha a magyar írók és hírlapírók nem tartják folyton napirenden, ha kutatásnak, tudásuk, szorgalmuk, tapasztalataik, megfigyeléseik eredményét nem hozzák folyton nyilvánosságra újságban, könyvben, brosúrában. Ennek a munkának, ennek a mozgalomnak nem is szabad pihenni mindaddig, míg el nem értük a célt, a magyar földbirtok arányos megosztását és biztosítását a magyarok közt. Ezért minden újabb munka, mely ezzel a kérdéssel foglalkozik, közelebb visz bennünket a nagy célhoz, főleg ha oly alapos, mint amely a napokban jelent meg Akié a föld, azé az ország címen és amelynek szerzője Porszem álnév alá rejtőzik és amelyet a következőkben ismertetünk.

A kisbirtok helyzetének fonákságát következőleg jellemzi az említett munka. Az ország földterületéből a kisebb gazdaságokra, amelyek pedig az összes gazdaságokhoz viszonyítva 99 százalékra rugnak, csak mintegy 39,5 százaléknyi területrészes esik, holott pedig az egészben egy százalékot kitevő többi gazdaságokra a kötött birtok hozzászámításával jut körülbelül 60,5 százalék föld. Ennélfogva míg a kiscgazdák, illetve a 100 kat. holdon aluli birtokosok az ország összes területéből 19,37 millió kat. holdnyi területet nevezhetnek a magukénak, a 100 kat. holdon fölüli birtokosokra és a kötött forgalmu birtokokra jut összesen 29,7 millió kat. hold. Ime az összesen 34,78 millió kat. hold szabadforgalmu területből a 2,673,500 kisbirtokosnak, tehát azoknak, akik a 100 kat. holdon aluli birtokokat bírják, jut 19,37 millió kat. hold, azaz körülbelül 55,8 százalék. A birtokterület megosztására néve részben saját számítása, részben a középponti statisztikai hivatal szerint csoportosítja a birtoktesteket. Eszerint a 100 kat. holdon aluli birtokosok területe volt 1880—85-ben 18.396,229 kat. hold, 1895—90-ban 19.371,090 kat. hold, a középponti statisztikai hivatal szerint 1895-ben 12.292,134 kat. hold. A 100—500 holdig terjedő birtokok területe így vi-

szonylik az összes területhez: 1880—85-ben 3.019,586 kat. hold = 9 százalék, 1895—1900-ban 2.806,923 kat. hold = 8,1 százalék, a középponti statisztikai hivatal szerint 1895-ben 3.624,884 kat. hold = 9,3 százalék. Az 500—1000 holdig terjedő birtokok területe pedig 1880—85-ben 1.617,446 kat. hold = 4,8 százalék, 1895—90-ban 1.667,495 kat. hold = 4,8 százalék; a középponti statisztikai hivatal szerint 1895-ben 2.238,905 kat. hold = 6,1 százalék. Végül az 1000 kat. holdon fölüli birtokok területe 1880—85-ben 10.736,465 kat. hold = 31,7 százalék, 1895—90-ban 10.941,280 kat. hold = 31,3 százalék; a középponti statisztikai hivatal szerint 1885-ben 11.901,380 kat. hold = 32,3 százalék.

Ime mily egérségtelen a közép- és nagybirtokosok birtokterületi megosztása. Mig ugyanis 23,125 középbirtokosra 4,47 millió kat. hold terület jut, azaz a 34,78 millió kat. holdhoz viszonyítva 12,9 százalék, addig 3616 nagybirtokos részesedik 10,94 millió kat. holdnyi = 31,30 százaléknyi területen. Még kirívóbbá lesz a birtokmegosztás egérségtelen volta, ha azt nézzük, hogy fejenként mennyi terület jut országos átlagban. A száz kat. holdon aluli birtokosok országos átlagban és fejenként 5,3 kat. hold területet bírnak, a 100—1000 kat. hold között levők ugyanevak országos átlagban és fejenként 193 kat. holdat, holott az ezer kat. holdon fölüli birtokosok átlagos birtokterülete fejenként 3025 kat. hold. Kiegészítik ezt a szomorú statisztikát azok az adatok, melyeket a magyar földnek idegen kézre jutásáról közöl. A külföldről bevándorolt idegenek, akik részben Magyarországon, részben a külföldön tartózkodnak és legfőjebb vadászpaszíójuk kielégítése végett lépnek a haza földjére, 1880-ban 977,796 kat. holdat bírtak, de husz évvel később, 1900-ban már 2,131,210 kat. holdat.

Ezeket a viszonyokon változtatni kell, mert a mai birtokrendszernek változatlan föntartása egyenesen kizárja az ország helyzetének javulását. Ellenben a birtokrendszer helyesebb alapra való megváltoztatása, természetesen első sorban a magyar parasztság érdekében, a hazának gazdasági téren való teljes megerősödését is eredményezné. Magyarországon inkább, mint bárhol, a föld az alap, minélfogva föltétlenül megkivántható, hogy a lakosság számárányára néve tulsúlyban lévő parasztságnak a földbirtokból legalább is aránylagosan olyan része legyen, mint a közép- és a nagybirtokosoknak. Csak akkor erősödhetik az ország fajmagyar része, ha nem fogja ismerni a földéhséget, ha családai otthona minden téren éremőt és boldogságot nyujt neki. És akkor bizonyosak lehetünk afelől is, hogy semmiféle gazdasági vihar sem fogja tudni megrendíteni az országot.

Számos, különösen Németországból és Franciaországból vett példával és statisztikai adattal támogatja nézeteit, melyeket a magyar adatok alapján fejt ki. Parcellázás és kisbirtok, ez a két főmódja, de lehetőleg állami beavatkozással. Egyuttal igen helyesen hangoztatja, hogy a kisemberek érdekében, mivel az apróbb gazdák birtokai nagyon szétszórtan fekszenek, a birtokparcellázás-

sal együtt rendezni kell a tagosítást. De rendezni kell esetleg szövetkezés útján a legelletes ügyét, mert különben az állattenyésztés alig haladhat előre.

Az ügy érdekében igen helyesen aposztrofálja a nagybirtokosokat. Azt mondja, hogy nagybirtokosaink soha jobbat nem cselekedhettek, mintha az alföldi és dunántúli birtokaiak területéből átengednének egy-egy résznyi területet akár kisbirtokosok létesítésére, akár áramilag garantált parcellázásra és esetleg falvak telepítésére. Ajánlja e mellett azt a módot is, amelyet Békésgyula város követett az Almási-féle birtok parcellázásánál, vagy az Ypszilanti-féle uradalom megvásárlásánál történt. Szóval a társadalomnak, különösen a nagybirtokosoknak karöltve kell eljárni ebben a nagy dologban az állammal.

A tanulságos és érdekes munka befejezésében általános gazdasági magaslatra emelkedik, mondván: Nemzeti alapon erős ipart csak akkor teremthetünk, ha már a földmívelő lakosság, az ősi erő minden rétegében egészséges és erős lesz ismét. Meg kell tehát változtatnunk gazdasági és különösen birtokpolitikánkat; mindenekelőtt egészségesebb birtokkategóriákat kell teremtenünk. Erős, egészséges magyar parasztszálat kell létrehozni mindenütt az egész országban. Földet kell teremteni számukra még ott is, ahol ez nehezen valósítható meg, és ha másképpen nem megy, a parasztság érdekében parcellákban kisbirtokot kell kihasználni. Meg kell továbbá teremteni a középirtokokat, középirtokosokat, lehetőleg minden társadalmi jóakarattal, hogy az állam e tekintetben is könnyebben végezhesse szociális feladatát. Föltétlenül csökkentendők, sőt ahol lehet megakadályozandók a nagybirtokok, amelyek sok esetben terjesztik az elégedetlenséget, de némely birtokos kezén más célt is szolgálnak, sőt a földzsora jellegét is magukon viselik. Végül pedig törvényhozási intézkedésre van szükség, hogy a külföldiek magyar birtokát mielőbb állami beavatkozással meg lehessen vásárolni. Ha pedig az egyelőre nem lehetséges, akkor a külföldiek adóját kétszeres adókulcs alapján kell kivetni és beszéni. Ha a célirányos és szociális egészségesebb jellegű gazdasági politikát életbe léptetjük és ha a birtokmegosztási állam és társadalmi segítségével közgazdasági viszonyainknak megfelelően sikerrel tudjuk végrehajtani, akkor ismét hazáját szerető, boldog lesz a magyar, és a ma még elégedetlenek is szívesen megmaradnak hazájukban, bármennyire igazságtalan is a nemzetközies, minél fogva a kivándorlástól is el lehet őket téríteni.

Az ország biztos, jobb jövője sürgősen követeli az igazságosabb birtokmegosztást bármely formában. Ez a velege ennek a becses munkának, melyet a szerző számos adattal és példával támogat. Akit az ország sorsa érdekel, az forgassa ezt a kis könyvet, mert tudást és lelkesedést erít belőle, tehát két oly hatalmas fegyvert, melyre ma mindenkinek szüksége van, akit magyar ember létere küzdeni óhajt, és ki ne óhajtana? az ország megerősödéséért, fölvirágzásáért.

Miniszteri körrendelet.

Szabadságolás az aratás idejére.

Annak előrebocsátása mellett, hogy az alábbi rendelet nem vonatkozik a honvédségre, — a közös hadsereg aratási időre történő szabadságolására a következő rendeletet intézte az összes törvénysajátosságokhoz:

„Ő császári és apostoli királyi Felsőlegény legmagasabb elhatározása következtében a közös hadsereg teljesleges állománya legénységének jelentékeny része az aratási munkában való részvételre céljából a folyó évben az aratás idejében három hétre szabadságoltatni fog. Ebben a kedvezményben a 4., 5., 7. és 13. hadtestparancsnokokhoz tartozó csapatok legénysége előreláthatólag július elejétől kezdve, a 6. és 12. hadtestparancsnokságokhoz tartozó legénység pedig nagyobb részt július második felétől kezdődőleg fog részesíttetni.”

„Önként érteik, hogy a szabadság kedvezményt csakis azok a katonák élvezhetik, akik szabadságuk ideje alatt az aratási munkában tényleg részt vesznek.”

A közös hadügyminiszterrel egyetértőleg létrejött megállapodás értelmében a szóbanforgó kedvezményre való igényjogsultság megállapításánál a következő szempontok fognak figyelembe vételni:

„Első sorban azok a katonák szabadságolandók, akiknek szállai saját birtokukon gazdálkodnak.”

„Ezek után azok a katonák részesítendők a jelzett kedvezményben, akik mezőgazdasági birtokoknak tulajdonosai vagy birtói, vagy pedig ily birtokosoknak, vagy birtóknak fiai, ezeken kívül még birtokosoknak, vagy birtóknak távolabbi hozzátartozói is, ha a szabadságoltatni kért egyének katonai szolgálatait megelőzőleg közös háztartásban éltek velük.”

„Az igényjogsultság sorrendjére nézve a birtok nagysága irányadó. Első sorban a minimális birtokok tulajdonosai, illetőleg ilyeneknek fiai fognak szabadságoltatni és csak ezután a birtok nagysága szerint megállapítandó sorrendben a nagyobb birtokosoknak vagy ezeknek fiai.”

„A 40 (negyven) kataszteri holdnál nagyobb területű birtokoknak tulajdonosai, illetőleg ilyeneknek fiai az említett kedvezményben nem fognak részesíttetni.”

„De nem adható meg a kedvezmény arra a célra, hogy a katonák a mezői munkák végzésére kirendeltessenek.”

„Járányosítottá vidéken illető egy ily területre katonák nem szabadságolhatók.”

Hirek.

— **Kinevezés.** Weszprémy Zoltán főispán Budaházy Jenő díjas, Harsányi Miklós dr.-t pedig díjtalan közigazgatási gyakornoknak nevezte ki.

— **A vetés állása.** Az idei vetésről most jelent meg az első idel hivatalos termésbecslés. A jelentés általában kedvezőtlen hatást tett. A tavalyi rossz termés után az ország gazdaságossága bizó reménységgel várta az idei termést, amely azonban az időjárás viszontagságai következtében ezuttal sem ígérkezik megfelelőnek. A miniszteri becslés szerint a várható buza-termés harmínchét és fél millió métermáza, tehát csak öt millió métermázával több, mint a tavalyi volt.

— **A pällagi lövőtér.** A debreczeni térsparancsnokság punaszt tett a városi tanácsnál, hogy az egyes birtokosok a lövőtérből elszántogatnak és a jelző póznákat kimozdítják helyükből. A tanács az ügy elintézésére Király Gyula gazdasági tanácsnokot és Berényi Gábor mérnököt küldte ki.

— **A pénztételei tisztviselők a polgármesternél.** A pénztételei tisztviselők egy óttagu küldöttsége kedden tisztelgett városunk polgármesterénél, — megköszönve azt a szives készséget, melylyel a város a közgyűlést előkészítette.

— **A Jog- és pénzügyi bizottságól.** A jog- és pénzügyi bizottság folyó hónap 12-én tartott ülésében elhatározta, hogy a Stenczinger-híznak 205.000 koronáért való megvételét java solni fogja a közgyűlésnek. A Kacziány-féle múzeum új tárgyak megvételére nézve hosszabb beszámoló után azt javasolta a bizottság, hogy egy háromtagú bizottság nézze meg a tárgyakat és tegyen tapasztalatairól jelentést.

— **A szegényházi vászonszükséglete.** A városi lanács e héten tartott ülésében a szegényházi részére szükséges vászonhennék szállítással Mayer János céget bízta meg.

— **A fancsikai vasút bejárása.** A fancsikai vasút bejárását f. hónap 10-ikén tartották meg. A szemlén jelen voltak: Kovács József polgármester, Király Gyula tanácsnok, Magoss György dr. tisztí főügyész, Aczél Géza főmérnök, Török Gábor erőműster, Hathy Kálmán városi és Jámy Tamás kir. mérnök, Uhlárik Béla üzletvezető, Benedek Lajos mérnök. A minisztériumot Garady vasuti és hajózási felügyelő képviselte.

— **A tiszántúli ref. egyházkerület rendkívüli közgyűlése.** A tiszántúli ref. egyházkerület július 7-én rendkívüli közgyűlést tart, intézkedéseket teendő b. e. hegymegi Kiss Áron püspök helyének betöltésére ügyben. E célból Dicsőfi József egyházkerületi főjegyző a következő körlevelet bocsátotta ki az espeszekhez:

Nagytiszteletű Esperes Ur!

Egyházkerületi főgondnokunk Ó Meltóságának hozzájárulása folytán tiszántúli református egyházkerületünk rendkívüli közgyűlését folyó évi július hó 7-ik napjának délutól 9 órájára a debreczeni főiskola disztermébe ezenel egybehívom.

Ezen rendkívüli közgyűlés legfőbb tárgya a már csak néhai b. e. Kiss Áron halálával megüresedett püspöki széknek — az E. T. I. t. c. 67^a szakasza f) pontja értelmében — betöltése iránt való intézkedés.

Amidőn Nagytiszteletű Esperes Urat további intézkedésre az egyházmegyei képviselők behívására és a gyűlésre jövő tagok neveinek bejelentésére felkérem, teljes tisztelettel vagyok

Debreczen, 1908 június 10-én

püspök helyett
Dicsőfi József,
egyházkerületi főjegyző.

— **Az állattartó közönség figyelmébe.** A ragadós száj- és körömfájás állati betegség fellépése esetére előírt óvó és elfojtó intézkedések szigorú végrehajtása immár arra a kedvező eredményre vezetett, hogy folyó évi január 1-én még 117 közönségben uralgó ezen betegség, jelenleg már csak három vármegyében (Bereg, Pest-Pilis-Solt-Kiskun, Pozsony) egy-egy községben áll fenn. A betegség jelenlegi elterjedése mellett remény van arra, hogy a hatósági intézkedések további gondos fogantatásával a fertőzött községekben sikerülni fog a bajt elfojtatni, illetve annak tovább terjedését megakadályozni. Nehogy azonban esetleges eltilkölások folytán a betegség, annak hatósági megállapításig az országban ismét szétterjedne és a gazda-közönségnek kiszámíthatatlan károkat okozon, ismétlen figyelmetem az állattartó közönséget arra, hogy a száj- és körömfájás egyike azoknak a ragadós állatbetegségeknek, mely úgy bel-, mint külállattartalmi szempontból nagyobb jelentőséggel bír, miért is a betegség fellépése ellen a saját érdekében minden lehető módon védekezzenek, és ha valahol a betegség a legnagyobb elővigyázat dacára is fellépett, azt az első tünetek észlelése után azonnal jelentésként a mezőrendőrkapitányságnak és a betegség lefolyására elrendelt intézkedéseket a legpontosabban végrehajtsák s azoknak általában pontos betartását maguk is ellenőrzik. Végül közhírré teszem, hogy ha valaki az illetékes első fokú hatóságánál, vagy pedig a m. k. állatorvosnál jelentést tesz arról, hogy a ragadós száj- és körömfájást valahol titkolják, és bejelentés által módot nyújt arra, hogy a betegség az idejében alkalmazott hatósági intézkedésekkel helyhez köthessenek, az illetőt előterjesztésemre a földmívelésügyi miniszter ur jutalomban fogja részesíteni. Debreczen, 1908 május 30. Kovács József, polgármester.

— **A Gazdakörből.** Csütörtök délután tartotta rendes havi választmányi ülést a Gazda-kör Domahidy Elemér elnökelte által. Május hónapit jelentést Jablonczay Kálmán körgazda terjesztette elő, melyet tudomásul vettek. Hortobágyi Ernő főjegyző az alakuló közgyűlés óta belépett tagok névsorát terjesztette elő, és kérte, hogy azokat a választmány tagokul vegye fel, ezek szerint 71 új tag lépett a Gazda körbe. Rácz Lajos titkár ismertetett a belügy-miniszter leiratát az alapszabályok dolgában s javasolta, hogy a miniszter által kívánt csekély módosítást — közgyűlési és választmányi ülési határozatképesség precizizálása — a választmány ajánlja a közgyűlésnek. Domahidy Elemér elnök ily értelemben mondta ki a határozatot. Rácz Lajos titkár jelenti, hogy a Gazdasági Egyesület utolsó gyűlésén 100.000 koronás kamatmentes államkölcsön felvámódott a földmívelésügyi miniszterhez 25 evre, azon céljal, hogy palotát építsen s a földszint bérjévedelméből a tőkét törlessze, az emeleten pedig a Gazda-körnek ad legyen lakást. Kéri a Gazda-kört, hogy azon küldöttségben, mely a Gazdasági Egyesület kerényvén viszi, — az egyetemi monstre küldöttséggel együtt — a debreczeni Gazda-kör elnöksége is legyen részt.

Domahidy elnök és dr. Nagy Lajos hozzászólása után a Gazdakör örömmel vette tudomásul a testvérintézmény eme jóindulatát. Hortobágyi Ernő házirend-javaslatát a választmány ajánlja elfogadásra a közgyűlésnek. A hírlapok elárverezésének eszközésére Mike Ferenc alelnökelte alatt Hortobágyi Ernő jegyzőt és Jablonczay Kálmán körgazdát küldte ki

Ezután közgyűléssé alakult át a gyűlés, mely a választmány által elfogadásra ajánlott módosított alapszabályt és házirendet változatlanul elfogadta. A választmányi ülés jegyzőkönyvének hitelesítésére elnök Hídvéger Miklóst és Bíró Pált, a közgyűlési jegyzőkönyv hitelesítésére pedig Horváth János és Biczó Gyula tagokat kerte fel.

Hirdetések.

Pályázati hirdetmény.

Debreczen város közönsége által a Ludovika akadémiában tett alapítványi helyei közül egy megüresedett, felhívja ennél fogva a tanács azon ifjakat, kik ezen alapítványi helyet elnyerni óhajtják; hogy felszerelt pályázati kérvényüket 1908. évi június hó 30-án délután 5 óráig a tanácsi iktató hivatalba adják be.

Pályázati feltételek a katonai és illetékgyosztálynál (Városház, emelet 19. sz.) betekinthetők.

!! MEGJELENT !!

□ A VÁROSI TANÁCS KIADÁSÁBAN □
**DEBRECZEN SZAB. KIR.
VÁROS ÉRVÉNYBEN LÉVŐ
SZABÁLYRENDELETEI-
NEK GYŰJTEMÉNYE.**

Az 564 oldal terjedelmű vaskos kötet ára

2 KORONA.

Kapható a városi könyvnyomda-vállalat irodájában. **Kossuth-utca, városház-épület.**